

TÜRKİYE'DE TIBBİ BİTKİ TİCARETİ

Mahmut M. BAYRAMOĞLU¹ Devlet TOKSOY² Gökhan ŞEN³

¹ Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi, 61080 TRABZON

² Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi, 61080 TRABZON

³ Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi, 61080 TRABZON

Özet

Tıp alanındaki önemli gelişmelere rağmen, insanlar zaman zaman şifayı doğada aramış ve yüzyıllardır edindikleri deneyimler neticesinde tıbbi bitkilerin kullanımına hiç ara vermemişlerdir. Özellikle sentetik ve kimyasal içerikli ilaçların, yan etkilerinin ortaya çıkışı tıbbi bitki kullanımını artırmıştır. Tıbbi bitkiler baharat ,ilaç sanayi, meşrubat, parfüm, sabun, şekerleme, kozmetik, diş macunu, çiklet, şifalı ve dinlendirici çay imalatı, esans, aroma, vb. gibi birçok alanda kullanılmaktadır. İnsanların tıbbi bitkilere bu denli yönelişi, dünyada büyük bir pazar yaratmıştır. Bazı ülkeler tıbbi bitkilerin ticaretinden hiç de azımsanmayacak gelirler elde etmektedirler.

Uluslar Arası Ticaret Merkezinden (UNCTAD) alınan verilere göre, Dünya'da yıllık bitkisel drog ticaretinin değeri 800.000.000 dolardır. 1991 – 1998 yılları arasında en fazla tıbbi bitki ihracatı yapan 12 ülkeye bakıldığında Çin yılda ortalama 139.750 ton ile başı çekerken Hindistan 36.750 ton ve Almanya 15.050 ton ile Çin'i takip etmişlerdir.

Ülkemizde 1997 yılında tıbbi bitkilerin ticareti üzerine yapılan bir çalışmada aktarlarda 350 bitki türünün ticarete konu olduğu, Doğu Karadeniz Bölgesinde yapılan bir başka araştırmada ise toplam 25 aktarın her birinde ortalama 284 bitki türünün ticaretinin yapıldığı belirlenmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesinde yapılan çalışmada bir aktarın aylık ortalama bitki satışından kazancı 4800 TL ve araştırmanın yapıldığı bölgede bitki satışından kazanılan paranın yaklaşık 1.500.000TL olduğu, 2007 yılı sonu dolar kuru tahmini ile birlikte hesaplandığında (1\$=1,6TL) ise bir aktarın aylık geliri 3000\$ ve bölgede kazanılan paranın yaklaşık 900.000\$ olduğu belirlenmiştir. Tıbbi bitkilere olan talebin artması, sektörün gelişmesi ile birlikte 5 yıllık dönemde (2002-2007) işletme sayısının %41,6 , müşteri sayısının %75 ve talep edilen ürün çeşidinin %83,3 arttığı ancak satılan malların üretimi ve satışındaki denetimin beklenenden daha az olduğu belirlenmiştir. .

Yurtiçi ilgili kurumlardan derlenen verilerle Türkiye'nin 1999–2003 yıllarını kapsayan beş yıllık tıbbi bitkilerin ihracat miktarlarının yıllara göre ortalama 44.390 ton ve ülkeye giren dövizin ortalama 66.434.000 dolar olduğu ve toplam 20 bitki türünün satışı ile bu paranın ülkeye kazandırıldığı belirtilmektedir.

Birçok tıbbi ve aromatik bitkinin ihracatını yapan Türkiye, aynı zamanda bazı bitki türlerinin ithalatını da yapmaktadır. Yapılan çalışmaya göre ülkemiz 2000-2003 yılları arasında toplam 5.535 ton bitki ithal etmiş ve 6.228.000 dolar döviz yurt dışına çıkmıştır.

Bu çalışma ile odun dışı orman ürünleri (ODOÜ) içerisinde ekonomik olarak büyük bir potansiyele sahip olan tıbbi bitkilerin Türkiye'de ki durumunu, en çok ticarete konu olan tıbbi bitki türlerinin listelenmesi ve yıllık tüketim miktarlarının belirlenmesi, Türkiye ekonomisine katkısı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, tıbbi bitki, ticaret, ithalat, ihracat

Medicinal Plant's Trade in Turkey

Abstract

In spite of the developments in sphere of medicine, sometimes people ask for their healths in the nature and they never discontinue use of medicinal plants. Particularly, the exposure of the repercussions of the medicines that contained synthetic and chemical products increases the use of medicinal plants. These medicinal plants are being used in various areas such as spice, pharmaceutical industry, beverage, perfume, soap, sweetmeat, cosmetic, toothpaste, chewing gum, fabrication of healing and refreshing tea, essence aroma etc...Such a big

orientation of the people to the medicinal plants has created a large market in the world. Some countries are obtaining gorgeous incomes from the trade of the medicinal plants.

According to the UNCTAD data's medicinal plants trade nearly 800.000.000 \$ per year in the world. In 1991-1998 China is the most medicinal plants exporter in 12 country list with average 139.750 ton. India (36.750 ton) and Germany (15.050 ton) follows China in the 12 most medicinal plants exporter country list.

In Turkey, according to research project 350 medicinal plants determined to be sold in herbalist in 1997. According the another research which made in North East Black Sea area, nearly 284 medicinal plants to be sold in per 25 herbalist. The monthly income of the herb sellers in the research area is about 3000 \$ per unit. It is estimated that annually totally 900.000 \$ income provides the herb selling activities in the region. In 5 years (2002 – 2007) number of herbalist %41,6 , customers %75 and variety of demand products %83,3 are increased but production and sales control less than expectation value marked in research.

According to the data collected from public foundations and companies, between the years 1999 – 2003 Turkey exported 44.390 ton \$ medicinal plants and nearly 66.434.000 \$ realized foreign exchange inflow from total 20 species. Turkey not only export a lot of medicinal and aromatic plants but also import some plants. In 2000-2003 Turkey imported nearly 5.535 ton medicinal plants and exchange outflow 6.228.000\$ realized.

With this research; the current situation of the medicinal plants trade in Turkey, at most searched and sold plant species and contribution of Turkey's economy have been determined.

Keywords : Turkey, medicinal plant, trade, import, export

1.Giriş

Orman varlığı, dünya üzerinde toplam 3.87 milyar hektar bir alana sahip olup, toplam dünya alanının yaklaşık %30'unu kaplamaktadır (FAO,2001).Ülkemizde ise, 21,2 milyon hektar orman alanı bulunmakta olup, ülke alanının %27,2'sını teşkil etmektedir (DPT,2006).

Dünya alanının yaklaşık 1/3'ünü ve ülkemiz genel alanının yaklaşık 1/4'ünü kaplayan ormanlar ve bu alanlar içerisinde yer alan orman kaynaklarından geçmişten bugüne değin çeşitli şekillerde faydalanılmıştır ve faydalanılmaya da devam edilmektedir(Geray,1998).

Doğaya dönüş akımının giderek hızlandığı günümüzde bitkisel ürünlere rağbet giderek artmaktadır. Bilim dünyası ve teknolojik gelişmeler sonucunda bunları değerlendirecek metod ve tekniklerin geliştirilmesiyle gelişmiş ülkelerin doğal kaynaklara olan talebi daha da artmıştır (Demirtürk,1990).

Sistematikçilere göre dünya üzerinde 750.000- 1.000.000 arasında bitki türünün bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan 500.000 kadarı tanımlanıp isimlendirilmiştir. Her yıl 2.000 kadar yeni tohumlu bitki türü tanımlanıp isimlendirilmektedir (Stace,1980).

Gıda elde etmek için yetiştirilen bitki türü ise 3.000 civarındadır. Buna karşılık, gıda olarak kullanılan, yabani bitki türlerinin adedi 10.000'nin üzerindedir (Kunkel,1984).

Tedavi amaçlı kullanılan bitkilerin miktarı, antik çağlardan beri devamlı bir artış göstermektedir. Mezopotamya uygarlığı döneminde kullanılan bitkisel drog miktarı 250 civarında idi. Grekler döneminde 600 kadar tıbbi bitki tanınıyordu (Saber,1982). Arap-Fars uygarlığı döneminde bu rakam 4.000 civarına kadar yükselmiştir(Levey,1973). 19.yüzyılın başlarında ise bilinen tıbbi bitki miktarı 13.000'i bulmuştur(Baytop,1999).

1979 yılında Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, farmakopelerde kayıtlı olan, beş ülkeden fazla ülkede kullanılan ve ticarete bulunabilen bitkisel drogların miktarı 1.900 olarak saptanmıştır (WHO,1979)

Aynı kurumun 91 ülkenin farmakopelerine ve tıbbi bitkileri üzerine yapılmış olan bazı yayınlara dayanarak hazırladığı bir araştırmaya göre de tedavi amacıyla kullanılan tıbbi bitkilerin toplam miktarı 20.000 civarındadır (Penso,1983). Şüphesiz ki bu rakam gerçek miktarı göstermemektedir.

G.Penso araştırmasında Türkiye için 140 kadar tıbbi bitki kaydetmiştir. Bunlar 1948 ve 1974 Türk kodekslerinde kayıtlı bitkilerden ibarettir (Baytop,1999).Hâlbuki halen Türkiye’de tedavi amacıyla kullanılan tıbbi bitkilerin miktarı 500 civarındadır (Baytop,1998).Bir başka çalışmada ise tıbbi amaçlar için kullanılan bitki türünün 1.000 kadar olduğu tahmin edilmekte, yaklaşık 200 tıbbi ve aromatik bitkinin ihracat potansiyelinin olduğu belirtilip, 70–100 türünde ihraç edildiği ifade edilmektedir (Başer,2000).

Yurtiçi ilgili kurumlardan derlenen istatistiksel rakamlar Türkiye’nin 1999–2003 yıllarını kapsayan beş yıllık tıbbi ve aromatik bitkiler ihracat miktarlarının yıllara göre ortalama 44.390 ton ve ülkeye giren dövizin ortamla 60.434.000 dolar olduğu ve toplam 20 bitki türünün satışı ile bu paranın ülkeye kazandırıldığı belirtilmektedir (Özguven ve ark.,2005).

Bu çalışma ile odun dışı orman ürünleri (ODOÜ) içerisinde ekonomik olarak büyük bir potansiyele sahip olan tıbbi bitkilerin Türkiye’deki durumunu, en çok ticarete konu olan tıbbi bitki türlerinin listelenmesi ve yıllık tüketim miktarlarının belirlenmesi, Türkiye ekonomisine katkısı ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. Tıbbi Bitki Ticaretinin Dünyadaki Durumu

Dünya’da ilaç, kozmetik, parfümeri ve gıda sektörlerinde bitkisel ürünlere olan talep sürekli artış göstermektedir. Bu eğilim “Doğaya Dönüş” sloganıyla simgelenmekte, “Yeşil Dalga” ve “Yeşil Devrim” gibi çarpıcı isimlerle önemi vurgulanmaktadır.

Sanayileşmenin dünyamıza getirdiği kitle üretimi, ilaç sanayinde sentetik ilaçlar lehinde bir gelişim gösterdiğinden bitkisel ürünlerin bu sektörde kullanımı git gide azalma eğilimindeydi. Ancak bu ilaçların arzulanmayan yan etkilerinin çokluğu, insanlara doğanın önemini hatırlatmış ve alternatif arayışlar içerisine itmiştir. Doğaya dönüş süreci böyle bir ihtiyaçla başlamış, talebin büyüklüğü arzı gerekli kıldığı için bugün bilhassa gelişmiş ülkelerde bitkisel kökenli ilaç ve kozmetik sanayi hızla gelişen sektörler haline gelmiştir (Başer,1990).

Bilinen 250.000 bitkinin yaklaşık 35.000-70.000’i tıbbi amaçlarla kullanılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde halkın yaklaşık %80’i sağlıkları için geleneksel olarak ve ağırlıklı biçimde şifalı bitki kullanmaya devam etmektedir (Mukerji,1997). 1980 yılında ABD’de bitkisel ilaçların piyasası 8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu değer 1985 yılında 18 milyar dolara ulaşmıştır. Japonya da ise reçeteli bitkisel ilaçların satışı 1983 yılında 2.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu değer o yıl Japonya da yapılan tüm reçeteli ilaç satışının %15-20’sini oluşturmaktaydı. Aynı değer ABD’de ki reçeteli ilaç piyasasının %25’ini, Almanya’da ise %35-40’ını teşkil etmektedir (Başer,1990).

Cenevre’ de ki Uluslar Arası Ticaret Merkezinden (UNCTAD) alınan verilere göre, Dünya’da yıllık bitkisel drog ticaretinin değeri 800.000.000 dolardır. 1991 – 1998 yılları arasında en fazla tıbbi bitki ihracatı yapan 12 ülke Tablo 1’de gösterilmiştir. Çin yılda ortalama 139.750 ton ile başı çekerken Hindistan 36.750 ton ve Almanya 15.050 ton ile Çin’i takip eden ülkelerdir (Dagmar,2002).

İthalatta ise 1991 – 1998 yılları arasında en çok tıbbi bitki ithalatında Hong Kong yıllık 73.650 ton ile birinci, Japonya yıllık 56.750 ton ile ikinci ve Amerika 56.000 ton ile üçüncü sırada yer almışlardır. En çok tıbbi bitki ithalatı yapan ilk 12 ülke Tablo 2’de verilmiştir (Dagmar,2002)..

Türkiye 110 ülkenin sıralandığı tıbbi bitki ihracatı yapan ülkeler listesinde 18. sırada yer almıştır. Doğu ve Güney Doğu Avrupa da ise Türkiye ihracatta 5. sırada iken ithalatta 8. sırada yer almıştır (Dagmar,2002).

Tablo 1. Dünya’da en çok tıbbi bitki ihracatı yapan ilk 12 ülke.

Ülkeler	Miktar (ton)	Dolar (1000\$)
Çin	139 750	298 650
Hindistan	36 750	57 400
Almanya	15050	72 400
Amerika	11 950	114450
Şili	11 850	29100
Mısır	11 350	13700
Singapur	11 250	59850
Meksika	10 600	10050
Bulgaristan	10 150	14850
Pakistan	8 100	5300
Arnavutluk	7 350	14050
Fas	7 250	13200
TOPLAM	281 550	643200

3. Tıbbi Bitki Ticaretinin Türkiye’deki Durumu

Asya ile Avrupa arasında bir köprü konumunda bulunan Anadolu yüz yıllardır bitkisel ilaç ve baharat ticaretinde önemli bir rol oynamıştır. Anadolu’da ilaç etken maddesi olarak kullanılan bitki ve bitki kısımları ticaretinin çok eski tarihi çağlardan beri yapıldığı bilinmektedir (Özhatay ve ark.,1997). Osmanlı imparatorluğu döneminde de dış ticarete devam edildiği ve bu devirde sadece Anadolu’da yetişen ve yetiştirilen bitkilerin değil, imparatorluk sınırları içindeki diğer ülkelerden gelen drogların da ihraç edildiği kayıtlıdır (Bavlav,1940). Cumhuriyet dönemindeki drog ticareti ile ilgili yayınlarda (Baytop,1963) ise yaklaşık 70 bitkinin ihracatının yapıldığı belirtilmektedir. Mat tarafından yapılan bir çalışmaya göre, 1991 yılında Türkiye’den tedavide ve sanayide kullanılan 100 civarında bitkisel droğun ihraç edildiği belirlenmiştir (Mat,1992).

Tablo 2. Dünya’da en çok tıbbi bitki ithalatı yapan ilk 12 ülke

Ülkeler	Miktar (ton)	Dolar (1000\$)
Hong Kong	73 650	314000
Japonya	56 750	146650
Amerika	56 000	133350
Almanya	45 850	113900
Kore Cum.	31 400	52550
Fransa	20 800	50400
Çin	12 400	41750
İtalya	11 450	42250
Pakistan	11 350	11850
İspanya	8 600	27450
İngiltere	7 600	25550
Singapur	6 550	55500
TOPLAM	342 550	1015200

Tıbbi bitkilere olan talebin artması, sektörünün hızlı gelişiminin yanında çok geniş olmasından dolayı kayıt altına alınmasının zor olması, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının kayıtlarının yetersiz olması yurt içinde tıbbi bitkiler ve ticareti üzerine araştırma yapmayı oldukça zorlaştırmaktadır. Bu olumsuzluklara rağmen Özhatay ve arkadaşlarının 1997 yılında yaptıkları araştırmada aktarlarda 350 bitki türünün ticaretinin yapıldığı belirlenmiştir(Özhatay ve ark.,1997).

Doğu Karadeniz bölgesine yapılan diğer bir çalışmada ise bölgedeki 25 aktarın her birinin ortalama 284 bitki türünün ticaretini yaptıkları, ağırlıklı olarak satılan 45 bitki türü ve yıllık satış miktarları belirlenmiştir. Özhatay ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmaya paralel olarak araştırmanın yapıldığı bölgedeki aktarların fiziki koşullarının yeterli düzeyde olmadıkları, bir aktarın yıllık ortalama 1243 kg bitki sattığı, aylık bitki satışından kazancının ortalama 4800TL ve tıbbi bitki satışından bölgedeki kazanılan toplam paranın 1.000.000TL olduğu, 2007 yılı sonu dolar tahmini ile birlikte hesaplandığında (1\$=1,6TL) ise bir aktarın aylık geliri 3000\$ ve bölgede kazanılan paranın 800.000\$ olduğu belirlenmiştir (Bayramoğlu,2007).

Yine aynı çalışmanın bulgularına göre araştırma alanındaki müşterilerin toplam 31 sağlık sorununa karşı bitki satın aldıkları ve soğuk algınlığı, mide rahatsızlıkları, kabızlığın karşılaşılan sağlık sorunlarının başında yer aldığı, bitkilere olan talebin artması, sektörün hızla gelişmesi ile birlikte 5 yıllık (2002 – 2007) dönemde işletme sayısının %41,6 , müşteri sayısının %75, talep edilen ürün çeşidinin %83,3 , satılan malların kalite ve standardizasyonunun %70,8 arttığı buna rağmen satılan malların üretim ve denetiminin beklenenden daha az olduğu belirlenmiştir(Bayramoğlu,2007).

Yurtiçi ilgili kurumlardan derlenen istatistiksel rakamlar Türkiye'nin 1999 - 2003 yıllarını kapsayan beş yıllık tıbbi ve aromatik bitkiler ihracat miktarlarının yıllara göre 33.000 ile 52.000 ton arasında gerçekleştiğini göstermektedir (Özgüven ve ark.,2005).

Tablo 3. Türkiye tıbbi ve aromatik bitkiler ihracat değerleri

Ürün Adı	1999		2000		2001		2002		2003		Ortalama	
	Miktar (ton)	Tutar 1000 \$	Miktar (ton)	Tutar 1000 \$	Miktar (ton)	Tutar 1000 \$	Miktar (ton)	Tutar 1000 \$	Miktar (ton)	Tutar 1000 \$	Miktar (ton)	Tutar 1000 \$
Kimyon	7.279	9.218	6.657	12.674	5.668	12.561	23.832	24.843	14.313	13.385	11.550	14.536
Kekik	7.644	16.556	7.388	15.366	8.459	15.479	8.331	13.444	8.791	14.068	8.123	14.983
Keçiboynuzu	-	-	4.161	2.685	4.935	2.868	7.228	1.966	4.436	2.731	5.190	2.563
Kapari	4.872	8.502	5.809	10.462	4.794	12.019	-	-	-	-	5.158	6.197
Defne	3.783	7.246	4.423	7.964	4.611	7.828	4.903	7.738	5.099	8.233	4.564	7.802
Anason	3.072	7.102	3.810	6.384	4.113	6.283	2.968	4.994	3.316	5.122	3.456	5.977
Rezene-Ardıç	2.059	1.808	1.772	1.538	1.966	1.510	1.742	1.225	1.832	1.672	1.874	1.551
Adaçayı	1.115	2.358	1.248	2.760	1.204	2.586	-	-	-	-	1.189	2.568
Çemen	425	210	489	228	465	228	984	338	935	410	660	282
Meyankökü	1.130	760	266	308	357	312	654	372	514	425	584	436
Diğer Baharat	1.048	1.274	744	1.122	-	-	164	275	203	511	540	795
Biberiye	356	481	333	553	265	383	345	552	340	647	328	523
Sumak	212	158	159	166	367	236	818	589	958	751	503	380
Baharat Karış	175	338	154	326	116	244	244	563	369	1.015	212	497
Mahlep	123	562	127	504	210	690	73	507	107	1.141	128	681
Ihlamur	126	588	80	296	126	349	167	458	-	-	125	423
Çörek Otu	-	-	-	-	160	244	102	142	112	149	125	178
Kişniş	39	30	74	41	65	34	41	18	68	42	57	33
Nane	-	-	11	10	29	28	-	-	-	-	20	19
Pelin	1	1	3	11	10	13	-	-	-	-	4	8
Safran	0.100	0.200	0.025	0.027	1.603	1.602	0.256	1.482	0.658	6.464	0.528	1.955
Şerbetçiotu	0.000	0.000	0.100	0.377	0.070	0.085	-	-	-	-	0.085	0.231
Toplam	33.458	57.193	37.709	63.398	37.923	63.897	52.599	58.025	41.393	50.311	44.390	60.434

İhracat miktarlarında son yıllarda kayda değer bir artış gözükmektedir. Tablo 3’de görüldüğü gibi, ihracat miktarları 20 kadar bitki türünü kapsamaktadır. Ancak, Türkiye’de iç ve dış ticareti yapılan tıbbi ve aromatik bitkiler hakkındaki kapsamlı bir çalışmaya göre bitki türü sayısı alt türler de dahil olmak üzere 347 adet olup, bunlardan 139 türün ihracatı yapılmaktadır. Bu bitkiler genellikle diğerleri adı altında ihraç edilmektedir. Ticareti yapılan ve Tablo 3’de yer alan bitki türleri içerisinde kimyon, kekik, anason, rezene, çemen, kişniş, nane ve çörek otunun kültürü yapılmakta olup, bu bitkilerin üretimleri diğer kültür bitkilerine oranla oldukça sınırlıdır (Özguven ve ark.,2005).

Türkiye’nin tıbbi bitki ihracatında ABD değerice %49, miktarca %63 pay ile en ön sırayı almaktadır. ABD’nin toplam bitki ithalatında ise, miktar yönünden Türkiye Çin’den sonra ikinci sırada bulunmaktadır.

Son yıllarda bitkilerle tedavi ve doğal ürünlere artan talep nedeniyle ihracat listelerine yeni tıbbi bitki türleri de girmiş ve buna bağlı olarak da ihracat miktarları artmıştır. Kontrolsüz ve çoğunlukla bilinçsiz yapılan tıbbi bitki ticaretinde çoğunluğu İzmir ve İstanbul ‘da yerleşik firmalar yöre halkı ve aracılar sayesinde toplanan bitkileri ihraç etmektedirler. Bunlar arasında bazı firmalar daha fazla kazanabilmek için halkı yayın organları yardımıyla bitki toplamaya teşvik etmektedirler (Özhatay ve ark.,1997).

Uluslararası anlaşmalar (CITES) çerçevesinde yasaklanmış olmasına ve ülkemizde bu konuda yasal düzenleme ve yönetmelik bulunmasına karşın, her yıl Türkiye’den tonlarca bitki soğanı, yumrusu, rizomu ve diğer bitki parçalarının doğadan toplanarak yurtdışına gönderildiği

bilinmektedir. 1999–2003 yılları arasında Türkiye’den ihracatı yapılan soğanlı ve yumru bitkilere ait değerlere bakıldığında toplam 448 ton soğan ve yumru ihracat edilirken, 2.265.000\$ gelir elde edilmiştir. Ülkemizden en fazla soğanlı ve yumru bitkiler ithalatı yapan ülkelerin başında Hollanda, İsrail ve Romanya gelmektedir. Doğadan en fazla sökülen ve ticareti yapılan bitkiler ise, salep, kardelen ve siklamen türleridir (Özgüven ve ark.,2005).

Birçok tıbbi ve aromatik bitkinin ihracatını yapan Türkiye, aynı zamanda bazı bitki türlerinin ithalatını da yapmaktadır. Türkiye’nin ithalat yaptığı bazı bitki türlerine ait rakamsal değerler Tablo 4’de verilmiştir(Özgüven ve ark.,2005).

Belirtilmesi gereken bir husus, Türkiye’nin birim ihraç değeri düşük tıbbi bitkiler ihraç ettiğiğidir. Bunun nedeni, kurutmadan başka işlem görmemiş yada nadir olmayan tıbbi bitki ihracatçısı olmamasıdır (Başer,1990). İnsanlık tarihi kadar eski olan bu ürünler kalkınmakta olan ülkelerin kırsal ekonomileri için önemli rol oynamaktadır. Bu açıdan ülkemiz var olan potansiyelini sürdürülebilir bir şekilde değerlendirebilirse ekonomik, sosyal ve çevresel pek çok yarar sağlayabilecektir (Toksoy ve ark.,2003).

4. Sonuç ve Öneriler

Yapılan çalışma ile Türkiye’de devlet desteği olmadan gerçekleşen tıbbi bitki ticareti ortaya konmaya çalışılmıştır. Tıbbi bitki ticaretinin daha etkin, ülke ekonomisine daha etkili bir biçimde katılımını sağlamak, bitki çeşidi bakımından zengin bir floraya sahip ülkemizin bu kaynaklarından daha verimli yararlanılabilmesi için aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir;

- Yurt içi ve yurt dışında ticareti yapılan doğal bitkilerin tam bir listesi, toplayıcı, aracı, ihraç eden firma ve ilgili devlet kurumlarıyla birlikte hazırlanmalıdır. Tam listesi hazırlanan bitki türlerinin envanteri yapılmalı, bilimsel özellikleri saptanmalı ve bunların saklanıp, devamlı suretle yenilenebileceği bir veri tabanı oluşturulmalıdır.
- Ülkemizde iç piyasada kullanılan ve ihracatı yapılan tıbbi bitkiler ile birlikte gelecekte ihracat potansiyeli olan bitki türleri doğadan toplanırken sürdürülebilir kullanımları esas alınarak toplanmalı bunun için bitkileri ihraç eden firmalar, ilgili resmi kuruluşlar bitki toplayıcılarını çeşitli eğitim seminerleri ile birlikte eğitilmelidirler.
- Ülkemiz genellikle soğanlı bitki ihracatı yapmakta tıbbi bitkilerin ekonomik getirisi soğanlı bitkilerin satışından 20 kat daha fazla olmasına karşın tıbbi bitkilere gerekli önem verilmemektedir (Özgüven ve ark.,2005).. Özellikle ekonomik değeri yüksek olan bitki türleri kültüre alınarak bu bitkilerin doğal tarımına geçilmelidir.

Tablo 4. Türkiye'nin ithalat yaptığı tıbbi ve aromatik bitkiler.

Ürün Adı	2000		2001		2002		2003		Ortalama	
	Miktar (ton)	Tutar 1000 \$	Miktar (ton)	Tutar 1000 \$	Miktar (ton)	Tutar 1000 \$	Miktar (ton)	Tutar 1000 \$	Miktar (ton)	Tutar 1000 \$
Karabiber	36	79	1.518	2.192	2.639	3.630	3.262	4.233	1.864	2.534
Kimyon	1.671	2.850	561	1.050	143	222	217	252	648	1.094
Kekik	564	1.164	125	193	1.048	1.151	62	152	450	665
Çörekotu	-	-	50	26	764	270	476	196	430	164
Tarçın	407	216	301	163	582	297	539	300	457	244
Rezene-Ardıç	394	419	149	120	249	251	105	81	224	218
Diğer Baharat	295	154	-	-	158	203	189	289	214	215
Yeşil çay	36	75	26	26	46	59	412	509	130	167
Zencefil	138	119	102	81	195	110	178	119	153	107
Zerdeçal	128	79	199	118	152	86	135	81	154	91
Meyankökü	187	17	2	6	214	54	102	62	126	35
Biberiye	-	-	86	77	94	78	172	155	88	78
Kişniş	125	148	34	51	276	69	26	11	115	70
Sumak	-	-	7	5	54	24	247	50	77	20
Anason	87	145	70	122	33	57	138	209	82	133
Çemen	120	6	23	5	88	28	-	-	77	13
Karanfil	49	47	15	14	75	178	102	148	60	97
Baharat Karışım	53	129	97	210	13	48	19	61	46	112
Köri	47	27	64	28	45	22	31	16	47	23
Defne	22	56	14	37	15	17	87	103	35	53
Küçük H.Cevizi	-	-	14	24	29	41	39	35	21	25
Karaman Kimyonu	12	11	16	24	-	-	-	-	14	18
Nane	-	-	14	14	-	-	-	-	14	14
Vanilya	-	-	3	8	-	-	-	1	2	5
Safran	3	6	-	-	6	18	7	5	5	10
Kakule	-	-	3	11	-	-	3	8	3	10
Ginseng kökü	0.444	16	0.318	14	0.348	20	0.85	8	0	15
Mahlep	-	-	0.120	1	-	-	-	-	0.120	1
Toplam	4.374	5.763	3.493	4.620	6.918	6.933	6.549	7.084	5.535	6.228

- Tıbbi bitkilerin büyük bir kısmı yabancı bitki karakteri dolayısıyla geniş bir genetik varyasyon göstermekte ve böylece değerli genotiplerin seleksiyonu mümkün olmaktadır. En başta gelen seleksiyon kriteri, farmakolojik etkili maddelerin yüksek oranda bulunması ve bunların bileşimidir. Bu nedenle, mevcut tür zenginliğimiz değerlendirilmeli ve gen kaynağı olarak seleksiyon ve diğer ıslah çalışmalarında yararlanılmalıdır (Özgüven ve ark.,2005)..
- Tıbbi ve aromatik bitkiler üretim planlamaları, Dünya pazarları yakından izlenerek yapılmalıdır. Bu sebeple üreticiler, ihracatçılar, Üniversite ve Araştırma kurumları arasında işbirliği arttırılmalı ve periyodik toplantılar düzenlenmelidir.
- Genelde tıbbi ve aromatik bitkiler ham halde ihraç edilmekte olup, düşük katma değer yaratmamaktadır. Temizleme, ayıklama, sınıflandırma, toptan veya perakende paketleme işlemleri dahi sınırlı sayıda baharat ve bitki çayı üretiminde uygulanmaktadır. Oysa, standartlara uygun bitkisel ilaç üreticilerinin, işlenmiş tarım ürünlerinin AB ülkelerine serbest giriş hakkından yararlanarak, Avrupa pazarlarında pay alma şansları yüksektir. Bunun için, ürün çeşitliliğinin arttırılması ve istenen standartlara uygun drogların üretilmesi sağlanmalıdır. Bitkisel ürün üzerinde yapılacak her işlem bitkisel ilaçların değerinin artmasına ve katma değerinin ülkemizde kalmasına yol açacaktır.
- Son yıllarda yurtdışından sürekli artan şekilde bitkisel kökenli ilaç ve sağlık ürünleri ithal edilmektedir. Ülkemizde de bu tür ürünlerin üretimleri ile ilgili yasal düzenlemeler ve kullanılan bitkilerin standartları bir an önce hazırlanmalı ve dolayısıyla kullanılan tıbbi bitki sayısı çeşitlendirilmeli ve ekonomiye olan katkısı arttırılmalıdır.
- Ülkemizde aktarlar için mevcut kanunlarda aktarlık mesleği tanımlanmamakta, aktarlığı kimlerin ve nasıl yapabilecekleri hakkında herhangi bir açıklama yapılmamaktadır. AB uyum süresince aktarlarda hijyenle ilgili kanunlar çıkartılmış olmasına rağmen mesleğin genel hatları ile ilgili düzenlemeler yapılmamıştır. Bu sebepten dolayı aktarlık mesleğinin tanımını, gerekliliklerini, sınırlarını açıkça ortaya koyan kanunlar hazırlanıp uygulamaya konulmalıdır (Bayramoğlu ve Toksoy,2008).
- Türkiye’de bazı doğal bitki türlerini kapsayan uluslar arası sözleşmeler ve ulusal yönetmeliklerin haricinde doğal bitkilerin ticaretini düzenleyecek ve kontrol altına alacak geniş kapsamlı bir kanun bulunmamaktadır. Bu yüzden doğadan ticari amaçla toplanan ve ihraç edilen tüm bitki türleri için tek bir kanun hazırlanmalı, 1 Ekim 1985 tarihli Sağlık Bakanlığı’nın yayınlamış olduğu aktarların zehirli bitkisel drogları ve ilaç imal etmelerini yasaklayan genelgenin daha etkin uygulanabilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.
- Alınan yasal önlemlerin uygulamasında ve takibinde çok önemli rolleri olan yerel yöneticiler ve sivil toplum örgütleri birlikte uyumlu bir şekilde çalışmaya özen göstermelidirler.

Kaynaklar

- Başer, H.C.**, Tıbbi Bitki ve Baharatların Dünyada ve Türkiye’de ki Ticareti ve Talep Durumu”, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi, 53 (1990), 18-22
- Başer, H.C.**, Sustainable Wild Harvesting of Medicinal and Aromatic Plants: An Educational Approach, Harvesting On Non-Wood Forest Products, Seminar Proceedings, Menemen-İzmir, Turkey, 2000
- Bavlar, N.**, Memleketimizin Tıbbi Nebati Mahsulleri Hakkında Birkaç Söz, CHP Konferanslar Serisi, Kitap 22, 31, İstanbul, 1940

- Bayramoğlu, M., M., 2007**, Doğu Karadeniz Bölgesinde Tıbbi Bitkilerin Pazarı Üzerine Bir Araştırma, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Trabzon
- Bayramoğlu, M.M., Toksoy, D.**, Aktarlar ve Tıbbi Bitki Ticareti Üzerine Bir Araştırma (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği), Orman Mühendisliği Dergisi 4-5-6 (2008), 34-39
- Baytop, T.**, Türkiye’de Bitkiler İle Tedavi Geçmişte Ve Bugün, Nobel Tıp Kitapevleri İstanbul, 1999
- Baytop, T.**, Türkiye’nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri, İstanbul, 1963
- Baytop, T.**, Anadolu Dağlarında 50 yıl (1944-1998), İstanbul, 1998
- Dagmar L.**, The role of east and southeast Europe in the medicinal and aromatic plants’ trade, Medicinal Plant Conservation Group, Germany, 2002
- Demirtürk, Y.**, Tıbbi Bitkilerimizin Değerlendirilmesi, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi, 53 (1990), 12-16
- DPT**, Dokuzuncu 5 yıllık Kalkınma Planı, Ormançılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2006
- FAO**, State of World’s Forests, Roma, Italy, 2001
- Geray, U.**, Ulusal Çevre Eylem planı, orman Kaynakları Yönetimi, DPT yayını, ISBN 975-19-1917-7, Anlara, 1998
- Kunkel, G.**, Plants for Human Consumption, An Annotated Checklist Of The Edible Phanerogams and Ferns, Koenigstein, 1984
- Levey, M.**, Early Arabic Pharmacology 173, Leiden, 1973
- Mat, A.**, Türkiye Droğlarının Dış Satımında Görülen Gelişmeler, Marmara Üniversitesi Eczacılık Dergisi, 8 (1992), 129-134
- Mukerji, A.K.**, Importance of Non-Wood Products (NWFP) and Strategies for Sustainable Development, Proceedings of the XI. World Forestry Congress, 3, Antalya, 1997
- Özgülven, M., Sekin, S., Gürbüz, B., Şekeroğlu, N., Ayanoğlu, F. ve Erken, S.**, Tütün, Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Üretimi ve Ticareti, Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası Teknik Kongresi, I. , Ankara, 2005, 481-501
- Özhatay, N., Koyuncu, M., Atay, S., Byfield, A.**, Türkiye’nin Doğal Tıbbi Bitkilerinin Ticareti Hakkında Bir Çalışma, İstanbul, 1997
- Penso, G.**, Index Plantarum Medicinalium Totius Mundi Eorumque Synonymorum, Milano, 1983
- Saber, A.H.**, Chronological Notes On Medicinal Plants, Hamdard 25(1-4):57, 1982
- Stace, C.A.**, Plant Taxonomy and Biosystematics 7, London, 1980
- Toksoy, D., Gümüş, C., Ayyıldız, H.**, , Türkiye’de Orman Kaynaklarının Durumu ve Tıbbi Bitkilerin Ticareti Üzerine Bir Değerlendirme, Orman ve Ekonomi Dergisi, 8 (2003), 7-14
- WHO**, Chronicle 33, Inventory of Medicinal Plants, Selection And Characterization, 1979